

A 900 ÉVES BELVÁROSI TEMPLOM ÉS ÚJ FŐOLTÁRA

Sohasem gondolunk arra a Fővárosban, amikor utcáin, terein járunk, hogy lábunkkal őseink porát tapossuk. Talán az egyetlen kivétel a „lekopasztott templom” (amint a restaurálás óta a pesti főplébániát nevezik) és környéke. A „sötét középkori” épület mély lelkeséget, szárnyaló hitet, áhítatot parancsol. Körülötte szinte érezzük a kötelező multat. A mellette részben még földalatt lévő Castrum romjai gondolkodóba ejtenek. Itt, contra Aquincumban halt minden bizonyal vértanu halált az a keresztény római, akinek véres teteme fölé épült a Rókus kápolna alatti nemrég kiásott Cella trihora.

Megszentelt földre emelték a Belvárosi-templomot őseink. Eleink pihennek itt a templom alatt, a környező téren s utcákban. Nem is olyan régen — az öregek még emlékeznek rá — bontották le a gótikus Szent Mihály-kápolnát, a belvárosi-templom ravatalozóját, az egyik közeli házban. A most csonkatornyú Istenháza beszorult a mai életbe a bérházak, a híd és akták — melyek évtizedek óta háborgatják — közé. A csákányok martalékaul akarták dobni a megszentelt köveket. Pedig a templom, Pest története; beszélő kövek, melyet nem kímélt sem az idő, sem az ellenség. Nekünk

nemcsak mint művészeti emlék becses. Története számunkra minden nagy katedrális túlszárnnyal. Véde a Nyugatot, az ezüst Duna partján.

Kezdeté homályba vész. Az bizonyos, hogy Nagyboldogasszonynak szentelték. A harcok közepette ki tudja hányadszor sérült meg, hányszor épült újjá 900 éve. Hitünknek, reménységünknek szimboluma lehetne. Szent nosztalgiával közeledünk hozzá. Tudjuk, hogy évszázadok óta őseink számtalanszor kerestek itt menedéket, hogy földi bilincseiktől szabaduljanak. Számtalanszor közvetített ég és föld, bűnös és bűnbánó lélek között. Az egykedvűen folyó Duna mellett ez a szent hajlék dokumentuma a magyar mult apályának, dagályának. Magyarok hálája, jajveszékelése verődik falaihoz.

Szent István ideje körül már áll az ősi románstílusú templom. A hagyomány szerint a „pesti rév melletti Istenházában” temetik el Szent Gellért püspököt, akit a szemben lévő Kelen (Krénfeld) hegyéről löktek le a pogányok. A Szűz tiszteletére épített kápolnába viszik holttestét, ahol ugyanabban a ruhában, amelyben megölték, temetik el. Hét évig feküdt itt a test. Felemelgetése után, püspöki székhelyére kerül az első magyarországi szent, akivel a legenda szerint „oly sok keresztény öletett meg, hogy csak a kegyelmes Isten tudja, mennyi volt”. Ebből az első Nagyboldogasszony templomából maradt meg a déli toronyban levő román stílust mutató faltöredék. A tudós pap, Romer Flóris említi először: („...legszebb románkori párkányzat és felette a ritkán hiányzó román fogazat”).

Szent Erzsébet eljegyzése a türingiai órgróffal 1207-ben még ebben a merev, szigorú, komoly, nehézkes pillérű, vastagfalú románkori templomban folyik le. A tatárjárás valószínűleg csak nagyrésztében elpusztítja. Környékén a menekültek közül, vagy százezer ember pusztult el. A templom alatti víz akkor, vörösen folyt. A „kutyafejű csorda” felgyújtja a várost, s Pest tűz martaléka. IV. Béla a templomot kijavíttatja s szent leánya, Margit jár a szelid, lágyhajlású boltívek alatt. Lelki szemekkel látjuk őt: „Vékonyhúsú, bágyadt jegyese a mennyei ágyrak... fátyol rejtji homlokát, vasöv övezi derekát” írja egy magyar verses officium. A megmaradt részeket felhasználva gótizálják. Akkor nyeri a szentélyben ma is látható, „fortélyos” szerkezetű mennyezetet, karcsú, koszorúzott, csúcsíves oszlopkötegeit. csipkés ablakait, bordáinak zárócifraságait. A falba és a szentély fülkéibe festett szentek, a sokhelyt elhelyezett szobrok, ki komolyan, ki jóságosan, lézengő csodálkozó, esedező, szemlélődő eleinket nézik mosolyogva. A freskók megmaradt, mostanában előkerült részei a kifinomult magyar gótika előkelő emlékei. Az üvegfestmények besugározta ragyogó színeikkel munkára, harcra készülő, esküvőre, keresztelőre jött magyarokat. Zsigmond alatt újjáépül (ősi-, örökké újjáépítők vagyunk). (De a Zsigmond elleni lázadás is itt zajlott le.) Hunyadi Lászlót lefejezik a Várban „Akár nő, akár férfi ki említeni meri, fejét, birtokát veszti”, s mégis a rákövetkező vasárnap az egyház fia, a szószékről hirdeti a fájdalmas eseményt.

Sikátorok veszik körül a falakig. Harangjának hangja, hol vidáman hívja a pesti polgárt, hol figyelmezteti a veszedelemre. Mátyás megválasztása előtt 40 ezer nemes a Duna jegén üt tanyát, s amint Bonfini leírja, a vezetőik a pesti Nagyboldogasszony templomban gyűltek össze királyt választani. Temesvári Pelbárt, korának legnagyobb szónoka, keményen támadja itt a pogányos humanizmust. Bátor szava Mátyást sem kíméli, s a polgárok áhitattal hallgatják. Az oltár az iparosoké. A vargák az ív-, pajzs-, nyíl-, szíj-, nyeregkészítők a Mindszentek oltára előtt imádkoznak. A szűcsöké a Sárlos Boldogasszony, a szabóké, posztónyíróké, Szent Gellért oltára, stb. A restaurálás folyamán a pesti Nagyboldogasszony templomban lévő két pasztofórium is új helyet kapott. Nagyrévi Endre „felszentelt püspök-plébános” és a pesti polgárok által rendelt pasztofórium az olasz reneszansz minden szépségét feltárja. Ez a két quattrocento faragás a túlfinomult magyar igényt hirdeti és áll akkor, amikor székely Dózsa György, a kereszties seregek vezére, itt gyülekezve harcosaira, áldást kér és nyer az egyháztól.

A láng kialudt s csak a hamu alatt parázslik a hit. A török megszállás alatt a Belvárosi-templom az egyetlen templom Pest Budán, amely nem alakul mecsetté. A 18. század folyamán — szerencsére a gótikus részek felhasználásával — ismét újjáépül. Így barokk az eleje és a szentélyrész gótikus. Ismét fókuszja az életnek. Körös-körül bazárokkal torzítják el. Halas, mészáros, csizmadia, köszörős stb. bódéja tapad a templom falához. (Ezeknek a kalyibáknak eltávolítása vezet a Műemlék Országos

Bizottságot ahhoz a felfedezéshez, hogy az oldalfalak is gótikusak.) A toldalék eltávolításával kezdik 1931-ben a restaurálást, amely befejezéshez közeledik. A Középkor óta hét métert emelkedett körülötte az utca szintje. Ma a templomhoz nem felmegyünk, hanem a templomba lelépünk. Centenáriumát ünnepli napjainkban „az égig zengő íves Kölni dóm is. A mi templomunk szerény szemérmes testvére a világhíres istenházának. Mi restaurálással, új főoltárral ünnepeljük a Belvárosi-templomunk centenáriumát. Az oltárok, mint annyi minden, az idők folyamán kicsérélődtek. A román-, gótikus-, barokk-oltár után a 19. században kétszer is újat építettek. Az empire-oltárt, Steindl által tervezett neogótikus oltárral cserélték ki. Az oltár a restaurálás után, nem illett a templomhoz. Újat kellett tervezettni, amelynek festett részét Molnár C. Pál készítette.

Nem könnyű feladatra vállalkozott, amikor ebben a régészeti, műtörténeti himnuszba, a főoltár megfestését vállalta, amely nem gótizál (nem hamisít) s mégis a környezetbe illik. Molnár C. Pál a Főiskola elvégzése után új utakra tért. Forradalmárként indult. Próbálkozásait a legtöbb ellenezték. Főleg az egyházművészet védői tekintették őt befogadhatatlan újtónak. Első meglepetést a Szent Ferenc-pályázaton való részvételével keltette. Sokan, sietve, megváltoztatták róla véleményünket. Szent Ferenc prédikációja című műve, már elárulta, hogy szeretettel csügg az egyházművészetben. Kibontakozása gyors, sikert sikerre arat. Művészetének tengelyévé válik a sacrális festés. Római tartózkodása megerősítő felfogásában. Neoklasszicizmusa tisztul. Ő maga az előítéletek alól felszabadul. Elmélyedése, kifejezése, készsége, szelleme, hitérése munkáról munkára erősödik úgy, hogy ma eljutott a legnemesebb értelemben vett szentképhez.

A Belvárosi-templom főoltár-képére háman pályáztak. Szőnyi István impresszionisztikus kísérlete, amint Medveczky Jenő dekoratív terve is sok szépet rejtett magában. A pályázat eredménye egy pillanatig sem volt kétséges. Molnár C. Pál számára. Fenséges, zárt egységű, átgondolt, plasztikus élő gondolata szükségszerűen nyerte el a megbízást. Háromrészes szárnyasoltára (triptichon) egyszerű, nem stílust utánozó. Középső részén Mária mennybevitelét ábrázolta. A kép alsó részében szarkofág, amelyet a 12 Apostol áll körül csodálkozva, megdőbbenve, örvendezve, mosolyogva úgy, amint temperamentumuk kívánja. Fent az angyalok koszorújában Mária, grecói, hajnali fényben úszó felhők között lebegve, közeledik égi trónjához. A középső kép ünnepélyes, monumentális, architektonikus felépítése biztos. Lent az optikai súlypont, míg a kép felső részében Mária lebegése, a magasság felé való törése szinte irracionális. A színes csokor benyomását keltő, napsugár mosolyú képen mindaz, ami történeti, illúziót keltő. A középső kép kettősségre: lelki és fizikai, emberfeletti megfoghatatlanra és valóságra épül. Ezt az ellentétes gondolati parallelizmust alkalmazza színre, mozgásra, formára. Égi és földi, hideg és meleg szín, folyékony és tört vonal, reális tömeg és szférikus látvány válik az alkotáson egységes harmóniává. A törékenytestű, parányilábú, bájos, leányos arcú — testi volumenje alig lép elő — légies Mária (akinek Égbe való emelkedését fokozza a helyes, szigorú rendezettségu ruharánccal), minden realitása mellett transzcendentális, minden érthetősége ellenére titokzatos. Az alatta levő csoport, a szilárdon álló, lépő apostolokkal, az égi képpel szemben, a földi valóságot képviselik. A súlyos kőszarkofág kontrasztja a megfoghatatlan szívárvány-felhőnek. Az alsó nehézkességet az angyalok lebegése egyensúlyozza: A nehéz, komoly színeket megtörtfényű foltok váltják fel, a formák, mozgás, vonal kettőssége, a földi és égi találkozásai egy térben, ad ennek az Assunzionnak eredetiséget, feszültséget.

A szárnyképeken, balról az Angyali üdvözlöt, Mária találkozását Erzsébettel, Jézus születését, jobbról a Templomban való bemutatást, a Menekülést Egyiptomba és a 12 éves Jézus vitáját, míg a predellán az Utolsó vacsorát és a Kánai mennyegzőt ábrázolta a művész. E szárnyképeken Molnár C. Pál kiélhette vágyait. Egy életlen keresztül számtalan variációban festi Mária életének jeleneteit. Ezek a kisebb méretű képek kontemplatív szemlélődésre alkalmasak. Festőnk szinte önmagát visszatartva — hiszen gazdagon buzog belőle a gondolat — ad formát elképzeléseinek. A gyengéd mozdulatok — a gesztusok, a szimbolikus határáig érnek s néha érzékletlenül finomak — tudatos rajz, átgondolt színezés, pompás kompozíció, mesteri, egységes

felépítés, a részképeknek egyenkénti önállósága és az egészhez való viszonya (amelynél a világítást, színt, mozgást is figyelembe vette), az ellentét tudatos alkalmazása a képet kétségtelenül mesteri alkotássá teszi. De Molnár C. Pál a technikai felkészültség mellett a lelkiéletet is tökéletesen kifejezi. Tudja, hogy amikor Szent Karácsonyt ábrázol, a boldogok szigetét kell elénk varázsolnia; a harmatos reggelben való menekülést bemutató műve lelket megillető, és az Angyali üdvözet, amikor az Úr szolgáló leánya élete legszentebb pillanatát átérzi, a legmagasabb művészettel közli velünk.

A kép önmagában szép és ebbe a történettől terhes levegőbe is bele illik. A lírai alaphangú festmény, a templom szigorú formáit megnyihíti. Poétikus lélegzetvétele ehhez a sacrális komolyságú Istenházához illik. A Belvárosi-templom számára ez az oltár értékes gazdagodás. A nagy lelki dinamikával, a hit lendítő erejével, kifogástalan technikai tudással létrehozott mű, még ünnepélyesebbé teszi a 900 éves Istenházát.

Örvendjünk, hogy napjainkban akadt magyar művész, aki mert sorsa, tudása, összenőtt vallásos adottságával, nem külső, édeskés hatást keresve — mint a közelmúlt festői tették — igaz és nagy alkotást hozott létre.

Jajczay János